

SUPPLY CHA!NGE

Za pravične trgovske verige.

Proti kršitvam okoljskih in človekovih pravic v oskrbovalnih verigah.

Photo: »Ananasfresser« by Josef Hinterleitner (https://i.imgur.com/v8n1KV), CC BY-NC-SA 2.0 (https://i.imgur.com/24wMe6), FOOD VISION Photo Contest

Ali evropski trgovci žrejo svojo konkurenco in zlorablajo svojo tržno moč, da izžemajo kmete v državah globalnega juga?

MOČ SUPERMARKETOV

Moč, ki jo imajo evropski trgovci nad dobavitelji z globalnega juga, v zadnjih desetletjih vzbuja veliko pomislekov. Toda zaradi čedalje večje koncentracije moči na globalni ravni v rokah pešiče trgovcev se porajajo dvomi, ali je politika tovrstne skrbi jemlje resno. Kmetijske oskrbovalne verige predstavljajo očiten primer naraščajočih asimetrij v moči na trgu. Razmah verig supermarketov, večje povpraševanje po predelanih živilih ter konsolidacija trgovinskih, predelovalnih in logističnih verig – vse to je privedlo do prestrukturiranja oskrbovalnih verig v korist velikih kupcev, trgovskih verig kot so Aldi, Lidl in Carrefour. Zaradi medsebojnega usklajevanja in pritiskov na nižanje cen lahko zahteve teh trgovcev izpolnjujejo – in so na ta način deležni dela dobička – le veliki proizvajalci in izvozniki. Dodane vrednosti so v vse večji meri deležni ne tisti, ki trge oskrbujejo s fizičnim izdelkom, temveč tisti, ki uspešno obvladujejo globalne prehranske verige. Zato krepitev že tako močne odvisnosti od velikih trgovcev še povečuje pritisk na proizvajalce, saj se slednjim znižuje dobiček, ter še poslabšuje stanje na področju kršitev človekovih pravic in okoljskih standardov.

Kršitve okoljskih in človekovih pravic

Strukturna koncentracija moči v rokah kupcev je lahko dejansko vzrok za zlorabe te moči in je potencialno povezana z nepoštenimi trgovskimi praksami (NTP) v državah proizvajalkah ter na vseh ravneh kmetijskih verig. Raziskave so tako na primer pokazale, da se dominantni kupci v Dominikanski republiki pogosto poslužujejo praks onemogočanja malih kmetov na trgu. Ker so banane pokvarljivo blago, jih zadrage malih kmetov ne morejo same izvažati oziroma niso pripravljene prevzeti tega tveganja. Zato mali kmetje svoje sadje na koncu izvažajo prek zasebnih izvoznikov, ki so obenem pogosto tudi lastniki velikih plantaž banan. Običajno svoje zaloge najprej prodajo svojim klientom, pri čemer zadrage malih kmetov uporabijo le kot »rezervnega« ponudnika banan. Ker zadrage malih kmetov nimajo neposrednega dostopa do uvoznikov ali do informacij na trgu, so pogosto odvisno od izvoznikov, ki jim lahko vsilijo zelo slabe pogoje odkupa, zato imajo zelo malo možnosti, da bi na trgu nastopali bolj avtonomno.

Mesto	Trgovec	Vrednost prodaje v EU v 2014 (mrd. EUR)	Število prodajnih enot v 2014
1	Schwarz Group	72.9	11,270
2	Carrefour	54.4	9,687
3	Tesco	52.2	4,760
4	Aldi	48.3	8,166
	Aldi Süd	27.4	3,305
	Aldi Nord	20.8	4,861
5	Edeka	45.9	13,299
6	Rewe Group	40.1	10,183
7	Auchan	34.5	3,430
8	Leclerc	30.2	758
9	ITM	28.8	2,716
10	Metro group	26	1,015

Tabela 1. Seznam evropskih trgovcev po vrednosti prodaje

Poleg tega je koncentracija moči v kmetijskih verigah, skupaj z liberalizacijo svetovnih trgov, privedla do intenzivnejših in bolj mehaniziranih sistemov kmetovanja. Ta transformacija je povzročila degradacijo okolja na različnih področjih, kot so erozija tal, krčenje gozdov, izguba raznolikosti rastlinskih in živalskih vrst ipd. V številnih predelih sveta se kmetijstvo dejansko že sooča z vse večjim pomanjkanjem zemlje in vode. Obdelane je že skoraj 25 odstotkov vse zemlje na svetu. Kmetijstvo in predelava hrane sta vzroka za skoraj 70 odstotkov globalne porabe vode ter povzročita več kot 30 odstotkov vseh izpustov CO2 na svetu. Če torej želimo zadovoljiti naraščajoče povpraševanje po hrani in kmetijskih pridelkih na svetovni ravni, se moramo začeti posluževati bolj trajnostnih načinov pridelave.

Evropski trgovci z živili: močni, a nepošteni

Na drugi strani oskrbovalne verige so veliki trgovci, ki jih bolj zanima nadaljnja krepitev njihove moči na trgu kakor družbene in okoljske posledice njihovih strategij. To je še posebej značilno za evropske trgovce, ki imajo od omenjenih sprememb največ koristi. Trgovske blagovne znamke imajo najvišje deleže na trgu prav v evropskih trgovskih verigah in so tako priljubljene pogosto zato, ker so relativno poceni. Po ocenah naj bi do leta 2015 delež trgovskih blagovnih znamk dosegel 40 % vse prodane hrane v trgovinah na drobno v Evropski uniji. Največji prodajalci trgovskih blagovnih znamk v Evropi so Schwarz Group (Lidl in Kaufland), Carrefour, Tesco in Aldi (glej Tabela 1).

Tržni delež trgovskih blagovnih znamk je povezan s stopnjo koncentracije v trgovinah (z živili) na drobno in velja za ključni dejavnik cenovne konkurence med trgovskimi verigami. Posledica konkurence med velikimi trgovci so pogosto nepoštenne trgovinske prakse. Leta 2011 je raziskava med dobavitelji v verigi preskrbe s hrano na ravni celotne EU pokazala, da je kar 96 odstotkov dobaviteljev izjavilo, da so že doživeli vsaj eno izmed oblik nepoštenih trgovinskih praks. Da so NTP precej pogoste in da lahko imajo škodljive učinke, predvsem na mala in srednje velika podjetja (MSP) v verigah preskrbe s hrano, je priznala celo Evropska komisija. Vendar pa večina NTP izvira prav iz politike konkurence EU. Evropska zakonodaja se osredotoča na zaščito potrošnika pred monopoli in tajnim dogovarjanjem o cenah, pri tem pa ne upošteva interesov kmetov in delavcev in je pogosto celo v nasprotju z njimi. S tem da dobaviteljem blaga in storitev preprečuje, da bi prevzeli nadzor nad trgi, posredno krepi vlogo evropskih trgovcev in povečuje koncentracijo moči. Evropsko konkurenčno pravo torej v praksi ni zmožno nasloviti vprašanj, povezanih z močjo kupcev.

Čas je za pravične trgovske verige: **SUPPLY CHA!NGE**

Čeprav je oskrbovalna veriga v kmetijstvu kot celota precej dobičkonosna, se je položaj manjših proizvajalcev – tako v državah globalnega juga kot tudi v Evropi – poslabšal. V nadaljevanju so predstavljeni kratki povzetki študij, ki so jih v različnih državah in panogah opravile organizacije članice kampanje SUPPLY CHA!NGE. V študijah je poudarek na številnih izzivih, s katerimi se soočajo v oskrbovalnih verigah pomarančnega soka, sladkornega trsa, kakava, palmovega olja in perutnine. Pri vseh naštetih živilih so bile dokumentirane hude kršitve okoljskih in človekovih pravic. To je prepričljiv dokaz, da današnji supermarketi niso ne družbeno ne okoljsko trajnostni. Zato se v kampanji zavzemamo za zavezujoč mednarodni instrument za obravnavanje kršitev človekovih pravic s strani podjetij. Več informacij o takšnem zavezujočem sporazumu lahko najdete v zadnjem delu brošure.

Pridružite sem nam pri pozivu za pravične trgovske verige - SUPPLY CHA!NGE.

»Preden pridejo inšpektorji, je vse narejeno tako, da stvari izgledajo OK,« delavec v brazilski industriji pomarančnega soka

Photo: CIR

IZTISNjeni: RESNICA V OZADJU POMARANČNEGA SOKA

Pomarančni sok je najpomembnejša vrsta sadnega soka na svetu. Leta 2013 je svetovna letna poraba tega soka dosegla 7,8 litrov na prebivalca.

Tretjina vseh pomaranč zraste v Braziliji, in tam je pridelanega tudi več kot polovica vsega pomarančnega soka na svetu. Več kot 98 % pomarančnega soka Brazilci pridelajo za izvoz. Največji uvoznik je Evropska unija, ki uvozi približno dve tretjini vsega proizvedenega soka.

V Evropi je 66 % pomarančnega soka prodanega pod trgovskimi blagovnimi znamkami. Izdelki trgovskih blagovnih znamk se prodajajo po nižjih cenah kot večina blagovnih znamk konkurentov, saj so njihovi stroški trženja minimalni, dobički pa zaradi velikega obsega prodaje veliki. Medtem ko so bili včasih izdelki trgovskih blagovnih znamk večinoma poceni izdelki za vsakodnevno uporabo, pa danes večina supermarketov nudi trgovske blagovne znamke vseh cenovnih razredov. To velja tudi za pomarančni sok. Ta se na primer v trgovini Aldi prodaja kot njihova lastna blagovna znamka »Rio

d'oro« (Aldi Süd) oziroma »Sonninger« (Aldi Nord). Toda ko gre za prevzemanje odgovornosti, ti trgovci poudarjajo, da nimajo nobenih zakonsko določenih obveznosti. Ko so o tem povprašali odgovorne pri Aldiju, so ti našteli vrsto pobud na področju družbene odgovornosti podjetij, ki pa ne zadevajo pomarančnega soka, ampak druge kategorije izdelkov.

Pomaranče zahtevajo največjo porabo pesticidov izmed vseh posevkov v Braziliji, ki jih gojijo za izvoz. V obdobju 2007–2013 se je število smrti, povezanih z zastrupitvijo s pesticidi, povečalo iz 132 na 206.

Zdravstveni strokovnjaki trdijo, da so dejanske številke še višje, saj je beleženje primerov pomanjkljivo.

Poleg tega večina obiralcev pomaranč dela v nevezdržnih razmerah ter za plačilo, ki jim ne omogoča dostojnega življenja.

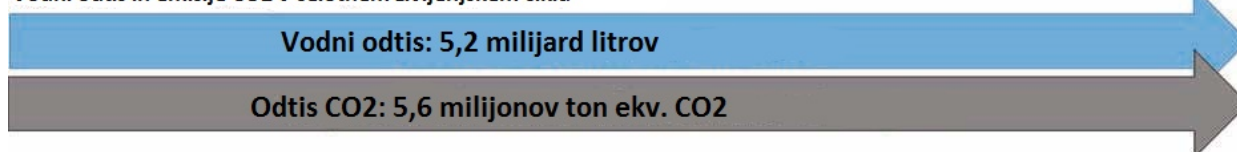
Njihovo delo je fizično zahtevno in slabo plačano, poleg tega pa nimajo

Takšna malomarnost neposredno vpliva na okolje. Tako so npr. pomaranče ene izmed sadnih rastlin, ki za uspešen pridelek zahtevajo največ pesticidov – pri njihovi pridelavi v Braziliji porabijo največ pesticidov na hektar izmed vseh posevkov, ki jih gojijo za izvoz. To potrjuje tudi dejstvo, da se je med letoma 2007 in 2013 število prijavljenih primerov zastrupitve ljudi s pesticidi več kot podvojilo, iz 2.178 na 4.537 takšnih primerov. V enakem obdobju se je število smrti, povezanih z zastrupitvijo s pesticidi, povečalo iz 132 na 206.

zagotovljenih temeljnih delavskih pravic, kot so pravica do združevanja in kolektivnega pogajanja. Zlasti ženske so pogosto deležne stalnih psiholoških, fizičnih in spolnih napadov. Zaradi dolgih delovnikov trpi družinsko življenje delavk in delavcev – še posebej to velja za delavke z otroci. Splošno pravilo tako v tovarnah kot zunaj na poljih je, da če ne delaš, ne dobiš plačila. To med drugim pomeni, da mati svojim otrokom ne more obiskati zdravnika.

Vodni odtis in emisije CO2 v celotnem življenjskem ciklu

Slika 1. Glavne faze v proizvodnji pomarančnega soka

Photo: 'caña de azúcar' by Rufino Uribe (https://is.gd/01LqFW), CC BY-SA 2.0 (https://is.gd/wmTgWa)

Industrija trsnega sladkorja je povezana z vrsto škodljivih posledic na okolju. To vključuje izgubo živalskega habitata ter biotske raznovrstnosti, prekomerno rabo vode pri proizvodnji in predelavi trsnega sladkorja, erozijo zemlje, ter akrokemično onesnaženje zemlje in vode.

SLADKI DOBIČKI Z GRENKIMI POSLEDICAMI

Proizvodnja in poraba sladkorja se v svetovnem merilu povečujeta. Prav tako se povečuje ozaveščenost o zdravstvenih tveganjih, povezanih s prekomernim uživanjem sladkorja. Ozaveščenost o velikokrat problematičnih družbenoekonomskih in okoljskih pogojih, povezanih s pridelavo sladkornega trsa, pa je precej manjša. Poročila kažejo, da so delovne razmere v državah proizvajalkah sladkornega trsa velikokrat nevdržne: najbolj pereči problemi so prisilno in otroško delo brez kakršne koli varnosti zaposlitve, nizka plačila ter zdravstvena in varnostna tveganja.

Industrija pridelave sladkornega trsa je povezana tudi z vrsto škodljivih vplivov na okolje, med drugim z izgubo živalskih habitatov in biotske raznovrstnosti ter z onesnaženem zemlje in vode, poleg tega pa iz številnih držav proizvajalk poročajo o primerih prilaščanja zemlje.

Evropska unija je ena večjih uvoznic sladkornega trsa na svetu (glej Tabela 2).

Večina sladkornega trsa, uvoženega v EU, prihaja iz držav z nizkimi in srednje visokimi prihodki, za katere dohodki iz trgovine s sladkornim trsom predstavljajo pomemben vir prihodkov. Pomembni porabniki sladkorja v EU so med drugim podjetja, kot so Barilla, Orkla Foods, Ferrero, Refresco Gerber, Lactalis, Lotus Bakeries, Müller Einkauf & Service ter United Biscuits. Čeprav se jih ne omenja kot uporabnike sladkorja, pa so v svoji vlogi proizvajalcev trgovskih blagovnih znamk morda največja skupina podjetij,

uporabnikov sladkorja, prav trgovci. Največji supermarketi v svetovnem merilu so Walmart, Costco, Carrefour, Tesco, Lidl in Aldi. Čeprav so točne količine neznane, velik del tega sladkornega trsa pride na evropske trge anonimno, kot rafinirani (beli) sladkor. Ob tem po podatkih iz te panoge kupce le redkokdaj zanima, od kje prihaja sladkor, ki ga uporabljajo.

Neznano velik delež
sladkornega trsa pride
na trge EU anonimno,
kot rafinirani (beli)
sladkor.
Kupce le redko zanima,
od kje prihaja sladkor, ki
ga uporabljajo.

Ko bodo rafinirani, bodo ti kristali sladkornega trsa na evropski trg morda prišli anonimno.

Država uvoznica	Vrednost uvoza (mio. EUR)	Delež svetovnega uvoza (%)
ZDA	3.637	9,8
Nemčija	1.966	5,3
Velika Britanija	1.846	5
Kitajska	1.640	4,4
Indonezija	1.442	3,9
Italija	1.297	3,5
Južna Koreja	1.147	3,1
Nizozemska	1.129	3
Španija	1.088	2,9
Francija	1.068	2,9
SKUPAJ	37.145	100

Tabela 2. Uvoz in izvoz sladkorja vodilnih držav v svetu v obdobju 2014–2015.

Študija primera proizvodnje sladkorja v Malaviju razkriva številne kršitve delavskih pravic, pa tudi razlašanja zemlje. Tako na primer obstajajo dokazi, da v podjetju Illovo Sugar Malawi, edinem proizvajalcu sladkorja v državi, prihaja do t. i. kazualizacije delovnih mest, torej vse višjega deleža občasnih in pogodbenih zaposlitev na račun stalnih zaposlitev. To pomeni, da imajo delavci, zaposleni prek agencij, v primerjavi z delavci, zaposlenimi neposredno v podjetju, nižje prihodke (pogosto pod mejo minimalne plače), nobene varnosti zaposlitve, so bolj izpostavljeni nevarnim situacijam, načeloma niso zastopani s strani

sindikatoev ter niso upravičeni do vrste pravic, kot sta brezplačna zdravstvena in nastanitev. Podjetje Illovo je s strani skupnosti, ki meji na eno izmed njihovih dveh plantaž v državi, deležno tudi obtožb o razseljevanju prebivalstva.

Poleg tega je industrija sladkornega trsa povezana s številnimi škodljivimi vplivi na okolje, vključno z izgubo živalskih habitatov in biotske raznovrstnosti, prekomerno rabo vode pri pridelavi in predelavi sladkornega trsa, erozijo tal ter agrokemičnim onesnaženjem zemlje in vode. Primer takšnih škodljivih učinkov je nova plantaža sladkornega trsa v brazilski zvezni državi Pernambuco, kjer je uporaba pesticidov povzročila onesnaženje vodnih virov. Zaradi tega so bili posledično oškodovani lokalni ribiči, saj je prišlo do obsežnega pogina rib in školjk. Na drugi strani so npr. pripadniki lokalne avtohtone skupnosti v brazilski zvezni državi Mato Grosso do Sul zaradi izpostavljenosti pesticidom, ki so jih uporabljali na bližnjih plantažah sladkornega trsa, utrpeli zdravstvene težave, vključno z bruhanjem in drisko.

A nabavne politike največjih evropskih trgovcev – vključno z njihovo vlogo proizvajalcev trgovskih blagovnih znamk – se ne spreminjajo v smeri nobenih konkretnih dejanj, ki bi pripomogla k prenehanju navedenih kršitev. Tako npr. politike nizozemskih supermarketov niso dovolj konkretne in ambiciozne, da bi se spopadle s številnimi in kompleksnimi vprašanji trajnosti v zvezi s pridelavo sladkornega trsa v njihovih oskrbovalnih verigah. Poleg tega je v primerjavi z drugimi surovinami, ki se pretežno proizvajajo v državah z nizkimi in srednje visokimi prihodki, kot so kava, čaj, kakav, banane ali palmovo olje, delež trajnostno pridelanega sladkornega trsa relativno nizek.

Photo: Südwind

Na plantažah kakava v Gani in Slonokoščeni obali se z nevarnim delom ukvarajo tudi milijoni otrok.

ČOKOLADA ZA VSAKO CENO?

Čokolada je stranski produkt kakavovih zrn. Do leta 2012 je globalni trg izdelkov iz čokolade ustvaril neto prihodke od prodaje v višini 80 mrd dolarjev, po predvidevanjih pa naj bi do konca leta 2016 dosegel 100 milijard. Skoraj polovico (47 odstotkov) svetovne prodaje ustvarijo evropske verige supermarketov. Povprečni Evropejec porabi 5,2 kilograma čokolade na leto. Več kot dve tretjini tržnega deleža je v rokah zgolj petih velikih proizvodnih podjetij: Mars, Mondelez, Nestle, Hershey in Ferrero. Na drugi strani pa je največ kakava pridelanega v zahodnoafriških državah izvoznih, kot so Gana, Slonokoščena obala in Kamerun.

Leta 2015 so pridelovalci kakava iz držav globalnega juga predstavljali 6,6-odstotni delež v vrednostni verigi čokolade, v primerjavi s poznimi 1980-imi leti, ko je ta delež znašal 16 odstotkov (glej Sliko 1). Pridelovalci iz Slonokoščene obale so tako na primer prejeli 40–50 % (Slonokoščena obala) oziroma 70 % (Gana) cene na svetovnem trgu. Poleg tega je zaradi majhnosti kmetij in relativno nizkih donosov letni dohodek pridelovalcev še vedno zelo nizek. V nasprotju s tem se je delež predelovalcev in tistih, ki kakav meljejo, povečal na 87 %. Naraščajoča proizvodnja trgovskih in zasebnih blagovnih znamk skupaj z vse večjo koncentracijo trga povzroča čedalje večjo odvisnost proizvajalcev od

trgovskih verig. Za družbene in okoljske izzive, s katerimi se soočajo pridelovalci kakava v teh državah, je torej odgovorna industrija čokolade. Zaradi nizkih in nihajočih cen kakava pridelovalci težko izplačujejo že minimalne plače, kaj šele dohodke, ki bi omogočali dostojno preživetje. V mnogih primerih so delavci prisiljeni opravljati nadure in delati v nevarnih razmerah s kemikalijami in nevarnimi orodji. Poleg tega zaradi velikega povpraševanja po poceni delovni

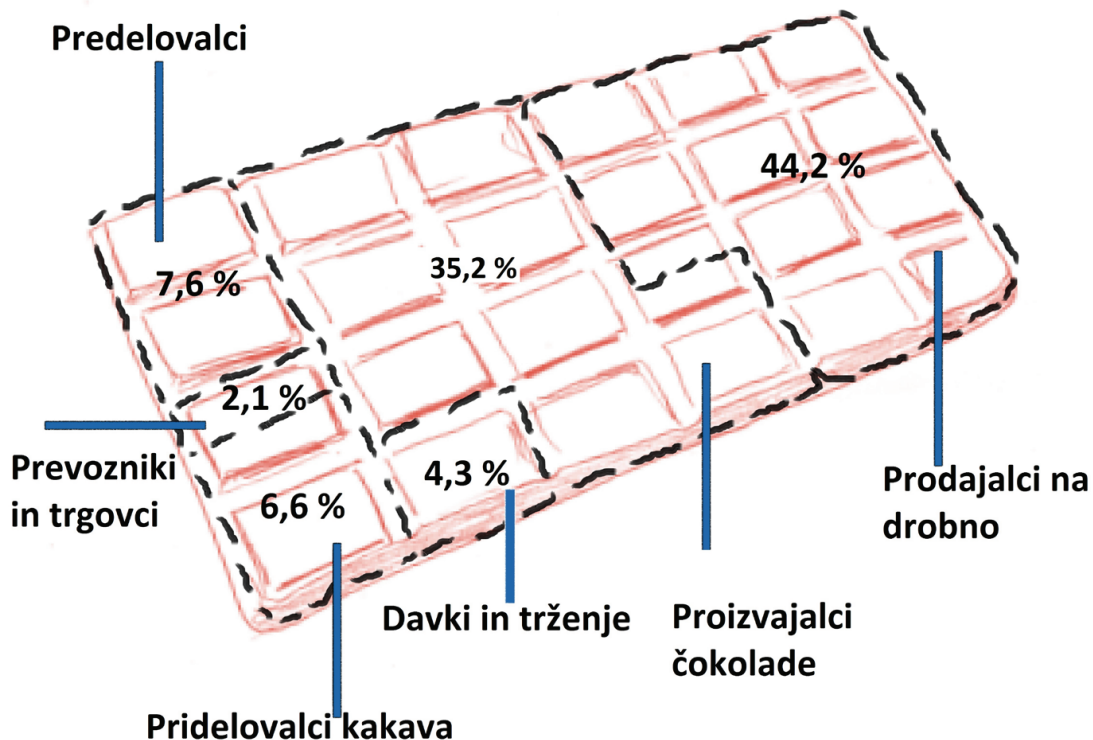
sili mnogo otrok opusti šolanje in odide na delo na plantaže kakava. Tako na primer trenutno na plantažah kakava v Gani in Slonokoščeni obali dela do 2 milijona otrok. Več kot pol milijona med njimi jih opravlja nevarno otroško delo. Poleg tega so čedalje oprijemljivejša nevarnost negativni vplivi na okolje. Na slabo upravljanih plantažah kakava lahko degradacija tal povzroči slabo kakovost zemlje ter posledično nižjo rodovitnost. Zaradi tega – ter zaradi dejstva, da je lažje

Na plantažah kakava v Gani in Slonokoščeni dela do 2 milijona otrok. Več kot pol milijona med njimi jih opravlja nevarno otroško delo.

urediti novo plantažo kot obnoviti staro – delavci sekajo gozdove za nove plantaže. Obstaja nevarnost, da bodo nasade kakava nadomestile druge kulture, kot npr. palmovo olje, ali pa rudarjenje. To se v vedno večji meri že dogaja v Gani, kjer se pojavljajo dejavnosti pridobivanja zlata v majhnem obsegu, kar povzroča velike težave z onesnaženostjo vode.

Zaradi svojega ekonomskega položaja je pridelovalec kakava lahko prisiliti v to, da svojo zemljo predajo rudarskim podjetjem ali velikim kmetijskim korporacijam. Krčenje plantaž kakava na račun bolj intenzivnih oblik rabe tal predstavlja grožnjo biotski raznovrstnosti ter zdravemu in odpornemu kmetijski okoljskemu sistemu.

Deleži v vrednostni verigi proizvodnje čokolade (100g, prodajna cena 0,79 €)

Slika 2. Deleži v vrednostni verigi proizvodnje čokolade (100g, prodajna cena 0,79 EUR). Vir: Cocoa Barometer 2015, str. 34–35.

Photo: Global 2000

Ta nasad palmovega olja je bil posajen sredi gozda. Nižje je to povzročilo pomanjkanje vode v sušnem obdobju ter **dry** poplave v deževni sezoni. [Foto: Global 2000](#)

PALMOVO OLJE: UNIČENO OKOLJE, UKRADENA ZEMLJA

Razmere na plantažah oljnih palm se postopoma poslabšujejo. Poglavitna območja gojenja oljnih palm se nahajajo v Indoneziji in Maleziji, ki skupaj pridelata približno 85 % vse svetovne proizvodnje. Toda v zadnjem času se komercialne plantaže v čedalje večjem številu pojavljajo tudi v Afriki in Južni Ameriki. Eden glavnih razlogov za to, da gojenje oljne palme ni privlačna možnost zgolj za velike komercialne plantaže, temveč tudi za male kmete, je visok donos olja na hektar. A malim kmetom primanjkuje izkušenj in kapitala, da bi si uredili svojo plantažo in pridobili potrebne operativne vložke. Skoraj 70 % palmovega olja je pridelanega na ogromnih plantažah, ki se pogosto razprostirajo na tisočih hektarjev.

Photo: Finwatch

Te plantaže upravljajo nacionalna in mednarodna podjetja in so pogosto v lasti velikih distributerjev palmovega olja, kot so Wilmar, Golden Agri-Resources, Sime Darby, Bunge in Cargill.

V Evropi se palmovo olje uvaža in izvažata ne le kot surovina, temveč tudi v predelani obliki, kot pripravljeni izdelki ali sestavine. V povprečnem supermarketu palmovo olje vsebuje več kot polovica vseh izdelkov v ponudbi, od peciv,

margarin, zamrznjenega krompirja in pic, juh in jušnih osnov, omak ipd. Po ocenah podrobne študije je povprečna poraba palmovega olja, ki se uporablja v živilih, več kot 7 kilogramov letno na prebivalca.

Če k temu dodamo še palmovo olje, ki se uporablja v potrošniških dobrinah (hrani, kozmetiki, detergentih in čistilnih izdelkih), se ta poraba poveča na 13 kilogramov na prebivalca letno. Po podatkih Organizacije za prehrano in kmetijstvo (FAO) je bilo v letu 2014 na svetu pridelanega več kot 342 milijonov ton palmovega olja. Povečevanje pridelave vpliva na številne skupnosti v spodnjem delu oskrbovalne verige.

Med okoljskimi problemi, o katerih poročajo domačini, so krčenje deževnega gozda, izsuševanje šotič, požari, ogromna poraba vode za palme ter onesnaženje rek, ki ga povzročajo oljarne. Prebivalci vasi v provinci Bengkulu v indonezijskem okrožju Selma so tako na primer pričeli izginevanju gozdov, kjer so nekoč gojili koruzo, riž in mango. Riža, ki je izjemno pomembna poljščina, ni mogoče več pridelovati niti v bližini plantaž palmovega olja, saj oljne palme porabijo toliko vode, da se ostale rastline pa poljih posušijo.

V povprečnem supermarketu palmovo olje vsebuje več kot polovica vseh izdelkov v ponudbi, od margarin, peciv, zamrznjenega krompirja in pic, juh, omak ipd.

To je vaščane spravilo v nemogoč položaj: donosi od gojenja lastnih rastlin so vse manjši, zato morajo kupovati vse več osnovnih živil, obenem pa podjetja v industriji palmovega olja lokalnim skupnostim ne zagotavljajo nobenih delovnih mest ali drugih prihodkov.

Poleg tega so v teh skupnostih pogoste težave razseljevanje malih kmetov, prakse zaposlovanja na plantažah, ki so diskriminatorne do lokalnega prebivalstva, negotovi delovni pogoji ter borna plačila za zelo naporno delo. Ugotovljeno je bilo, da je na enem največjih posestev palmovega olja v Maleziji, ki je v lasti podjetja IOI, kar tretjina delavcev prejela plače, ki so temeljile na uspešnosti. Te plače so bile nižje od zakonsko določene minimalne plače v Maleziji, 900 ringitov (198 evrov) na mesec oziroma 34,63 ringitov (7,6 evra) na dan, torej niso zadoščale za preživetje delavcev.

Slika 3. Širitev nasadov palmovega olja v Indoneziji in Maleziji ter delež ozemlja, ki je bil od leta 1990 izkrcen za palmove nasade

Photo: Swedwatch

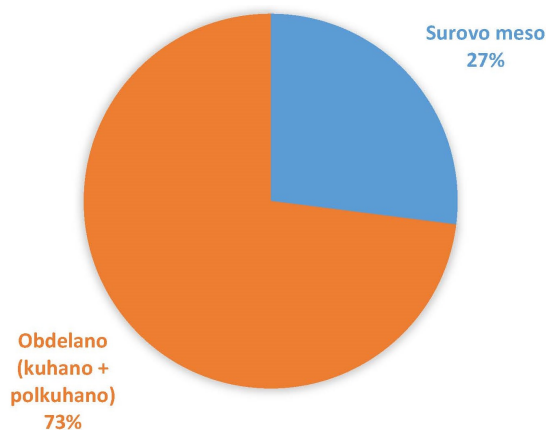
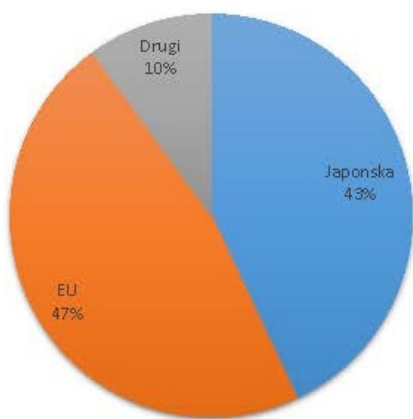
Migrantski delavci so zadolženi pri svojih posrednikih ali delodajalcih, pogosto celo že preden prispejo na Tajsko. Pristojbine za zaposlovanje vodijo v različne stopnje zasužnjenosti delavcev z dolgom.

UJETI V KUHINJI SVETA

Poraba perutninskega mesa narašča izjemno hitro. Po podatkih Organizacije za prehrano in kmetijstvo (FAO) bo še pred letom 2020 prehitela porabo svinjskega mesa. Pomemben dobavitelj perutnine v svetovnem merilu je Tajsko. V zadnjih nekaj desetletjih – v času, ko se je industrija perutnine razvila v glavno sestavino tajskega nacionalnega cilja, postati »kuhinja sveta« – je njihova domača proizvodnja doživela nekaj valov razcveta. Od leta 1980 naprej se je industrija perutnine preobrazila iz podeželske proizvodnje, namenjene predvsem domači porabi, v proizvodnjo v industrijskem obsegu, ki je namenjena predvsem za izvoz na mednarodne trge.

V letu 2014 je bilo iz Tajske v EU poslanih okoli 270.000 ton perutninskega mesa (glej Sliko 4).

Zaradi velikega povpraševanja se tajska industrija perutnine spopada s pomanjkanjem domače delovne sile. Najnižjo raven tajske delavske piramide predstavljajo milijoni migrantskih delavcev, ki prihajajo večinoma iz Kambodže in Mjanmara v lovu na boljše plače in možnost, da svoj zaslužek pošiljajo domov.

Slika 4. Skupni obseg tajskega izvoza piščančjega mesa. Januar–december 2014: 578.886 ton

Migrantski delavci navajajo, da so jim osebne dokumente oz. delovna dovoljenja zasegli delodajalci ali zaposlitvene agencije. Zaradi prekomernih pristojbin za zaposlovanje in drugih stroškov delodajalci delavce držijo v dolžništvo.

Mnogi izmed teh ljudi so postali tudi žrtve brezvestnih delodajalcev in »nabornikov«, ki novačijo ljudi za delo, pa tudi korumpiranih uradnikov. Tako na primer anketirani delavci navajajo, da so jim osebne dokumente in delovna dovoljenja zasegli delodajalci ali agencije za zaposlovanje.

Prek intervjujev z njimi postane jasno, da so delavci v tajski perutninski industriji zaradi prekomernih pristojbin za zaposlovanje ter drugih stroškov, ki jih obračunavajo vsa raziskovana podjetja, do različnih stopenj zasužnjeni z dolgom. Kot je bilo dokumentirano na primeru tovarne Golden Line Business, pa podjetja na žalost niso pripravljena zagotoviti, da agencije za zaposlovanje ravnavo odgovorno.

Poleg tega so bile ugotovljene velike pomanjkljivosti na področju družbene odgovornosti pri javnem naročanju živil v državah EU.

Tako je bila npr. vrednost švedskega uvoza predelane hrane v javnem sektorju leta 2013 približno 21 milijonov. To pomeni, da je mogoče, da bodo v švedskih javnih ustanovah, kot so šole, domovi za ostarele in bolnišnice,

stregli hrano iz perutnine, ki jo proizvajajo izkoriščani migrantski delavci.

Poleg tega je raziskava verig supermarketov na Švedskem pokazala, da eno od petih podjetij, vključenih v raziskavo, za svoje trgovske blagovne znamke živil uporablja perutnino iz Tajske. Švedski deležniki v oskrbovalni verigi perutnine, ki sodelujejo pri uvozu tovrstnih izdelkov iz Tajske, ne izkazujejo potrebne skrbnosti glede potencialnih škodljivih vplivov na človekove pravice v industriji perutnine.

Photo: Swedwatch

Po mnenju mednarodne organizacije za delavske pravice Solidarity Center so migrantski delavci na Tajskem deležni enih izmed najhujših zlorab v svetovnem merilu.

KAKO DOSEČI, DA BODO NADNACIONALNE DRUŽBE PREVZELE ODGOVORNOST?

Kot kažejo zgoraj navedeni primeri, je poslovanje živilskih trgovcev in drugih podjetij v živilski industriji pogosto povezano s kršitvami človekovih pravic in degradacijo okolja po vsem svetu. Veliko teh podjetij je registriranih v Evropi. Zato je nujno, da se oblikovalci politik v Evropski uniji zavežejo, da bodo učinkovito zaščitili temeljne pravice. Na tem področju obstaja veliko priporočil in smernic, npr.:

- Smernice OECD za večnacionalne družbe,
- Pobuda UN Global Compact,
- Vodilna načela ZN o podjetništvu in človekovih pravicah.

Vendar pa je spoštovanje oziroma upoštevanje teh priporočil v veliki meri stvar prostovoljne odločitve. Ne obstaja še nikakršna zavezujoča pogodba, ki bi podjetja prisilila k prevzemanju odgovornost za svoje dejavnosti ter za učinkovito varstvo človekovih pravic in okolja. A kmalu naj bi se to spremenilo z zavezujočo pogodbo v okviru OZN.

Zakaj mora biti pogodba zavezujoča in mednarodna?

» Trenutno imajo podjetja kot vlagatelji obsežne pravice, ki so zagotovljene z različnimi večstranskimi in dvostranskimi sporazumi o prosti trgovini in naložbah. Na podlagi teh pravic vlagateljev lahko poslovne družbe prek zasebnih arbitražnih sodišč tožijo vlade za milijone dolarjev. V nasprotju s tem pa imajo žrtve kršitev človekovih pravic velike težave pri dostopanju do pravnih sredstev. Zato je za resnično zaščito človekovih pravic potreben mednarodni sporazum, ki bo urejal nadnacionalne poslovne dejavnosti.

» Samo mednarodni sporazum lahko vzpostavi ustrezen pravni okvir za uveljavljanje odgovornosti

korporacij za kršitve temeljnih pravic, ki jih povzročajo njihove nadnacionalne poslovne dejavnosti. Slednje do sedaj še niso dovolj regulirane, saj se nacionalne zakonodaje skoraj nikoli ne ukvarjajo z eksteritorialnimi človekovimi pravicami. Potrebne so natančno opredeljene obveznosti podjetij na mednarodni ravni, ki ne bodo povezane z obveznostmi držav, da zaščitijo pravice na nacionalni ravni.

» Mednarodna pogodba bi lahko določila zakonske obveznosti ter vzpostavila mehanizme za spremljanje in izvajanje, ki bi presegali zgolj prostovoljne smernice. Na ta način bi lahko postala osnova za mednarodni nabor standardov, medtem ko bi bile lahko kot dopolnitev te mednarodne pogodbe na nacionalnih ravneh uveljavljene dodatne regulativne pobude.

Ali bo mednarodno zavezujoča pogodba kdaj postala resničnost?

Pogajanja o pogodbi ZN tečejo že od leta 2014. Pobudo za začetek pogajanj sta v okviru Sveta ZN za človekove pravice (UNHRC) podala Ekvador in Južnoafriška republika. Cilj pogodbe je predlagati pravno zavezujoč instrument, ki bi urejal dejavnosti nadnacionalnih korporacij in drugih podjetij na področju temeljnih pravic. Pogodba ZN bi pomenila uveljavitev vodilnih načel ZN o podjetništvu in človekovih pravicah, pa tudi standardov Mednarodne organizacije dela (ILO) in Svetovne zdravstvene organizacije (WHO), s ciljem preprečevanja, preiskovanja in obravnavanja primerov kršitev človekovih pravic, ki jih povzročajo ali so povezani s poslovnimi dejavnostmi, ter zagotovitev dostopa žrtvam do pravnih sredstev. Ekvador bo posamezne dele pogodbe ZN predstavil na naslednjem zasedanju delovne skupine, ki bo potekalo od 23. do 27. oktobra 2017 v švicarski Ženevi.

Zavezujoča pogodba je realna možnost: Francija je postala prva evropska država, ki je uvedla zakon, ki podjetja zavezuje k spoštovanju temeljnih pravic vzdolž svojih oskrbovalnih verig.

Kaj lahko naredi EU?

Do sedaj se Evropska unija in njene države članice niso aktivno vključile v proces ustvarjanja mednarodno zavezujoče pogodbe na področju podjetij in človekovih pravic. Niso podprle uvedbe sestave delovne skupine in so le obotavljajoče sodelovale na zadnjem sestanku skupine, oktobra 2016. Kljub temu pa je EU začela izvajati druge ukrepe za zaščito temeljnih pravic: leta 2016 je sprejela uredbo o »krvavih rudninah«, ki si prizadeva za ustavitev financiranja oboroženih skupin in kršitev človekovih pravic preko trgovanja z rudninami s konfliktnih območij. Kljub določenim omejitvam uredba nekatera podjetja zavezuje k temu, da se z vso potrebno skrbnostjo posvečajo zaščiti človekovih pravic vzdolž svojih celotnih oskrbovalnih verig. Ta uredba dokazuje, da ima EU velik potencial za spodbujanje človekovih pravic na mednarodni ravni, če je v to le vloženo dovolj politične volje.

Kaj lahko naredijo države članice?

» Vse države članice EU bi morale konstruktivno prispevati k mednarodnim pogajanjem za uveljavitev učinkovite in zavezujoče pogodbe ZN, ki bo regulirala nadnacionalne korporacije in druga podjetja na področju temeljnih pravic.

» Poleg tega lahko države članice vzpostavijo nacionalne predpise, ki bodo dopolnjevali mednarodni okvir. Francija je prva evropska država, ki je uvedla zakon, ki podjetja zavezuje k spoštovanju temeljnih pravic vzdolž svojih oskrbovalnih verig. Tako imenovani »zakon o dolžnosti nadzora« je bil sprejet februarja letos kot odgovor na katastrofo s porušenjem stavbe Rana Plaza v Bangladešu, kjer je umrlo 1.134 tekstilnih delavcev in delavk.

Matične družbe imajo v skladu s tem zakonom pravno zavezujočo obveznost, da odkrivajo in preprečujejo negativne vplive na človekove pravice in okolje, ki izhajajo iz njihovih lastnih dejavnosti, iz dejavnosti, ki jih nadzorujejo, ter iz dejavnosti njihovih podizvajalcev.

» Primer Francije dokazuje, da je mogoča pravno zavezujoča uveljavitev vodilnih načel ZN o podjetništvu in človekovih pravicah na nacionalni ravni. Zato lahko francoski zakon postane zgled za druge evropske države, ki načrtujejo sprejem podobnih zakonov, kot so Belgija, Španija in Švica.

Iz tega kratkega pregleda političnih pobud je razvidno, da je preprečevanje korporativne imunitete ter uveljavljanje odgovornosti (nadmacionalnih) korporacij za negativne vplive, ki izhajajo iz njihovih lastnih dejavnosti, ne samo mogoče, ampak tudi potrebno na različnih političnih ravneh. A resnične spremembe ostajajo stvar politično določenih prednostnih nalog.

Več o pogodbi ZN in našem zagovorniškem delu lahko najdete na www.supplychainge.org

Imejte dostop do zadnjih novic in spremljajte postopek sprejemanja pogodbe s pomočjo ključnikov [#bindingtreaty](https://twitter.com/#bindingtreaty) in [#stopcorporateabuse](https://twitter.com/#stopcorporateabuse).

VIRI IN DODATNE INFORMACIJE

- » Christliche Initiative Romero and Global 2000, Squeezed Out: The truth behind the orange juice business, 2015.
- » Fair Trade Advocacy Office, Who's got the power. Tackling Imbalances in Agricultural Supply Chains, 2014.
- » Finnwatch, The law of the jungle. Corporate responsibility of Finnish palm oil purchases, 2015.
- » Finnwatch, Employment available in exchange for debt. Working conditions in the Thai broiler industry, 2015.
- » Global 2000 and Südwind, Bittersweet Chocolate. The truth behind the international chocolate industry, 2016.
- » Global 2000, Palm oil. Environmental destruction, stolen land, 2016.
- » SOMO, Bittersweet. Sustainability issues in the sugar cane supply chain, 2015.
- » Swedwatch, Trapped in the Kitchen of the World. The situation for migrant workers in Thailand's poultry industry, 2015.

Vsa poročila, nastala v okviru kampanje **SUPPLY CHA!NGE**,
so na voljo na spletni strani www.supplychange.org in
<http://focus.si/projekti/supply-change/>

Urednik:

Christliche Initiative Romero e.V.
Schillerstraße 44a
48155 Münster/Germany
www.ci-romero.de
Contact: cir@ci-romero.de

Avtorji:

Kosmas Kotas, Anil Shah (lead),
Daisy Ribeiro, Lisa Weichsler

Postavitev:

bleifrei Medien + Kommunikation/
Claudia Sikora, www.bleifrei-berlin.de

Prevod in priredba:

Tadej Turnšek

Dokument je nastal s finančno pomočjo Evropske unije. Za vsebino publikacije je odgovorno izključno podjetje Christliche Initiative Romero e.V. Vsebinsko v nobenem pogledu ne odraža stališč Evropske unije.

